

**ÖLÜMÜNÜN 63. YILI MÜNASEBETİYLE
DEĞERLİ İLİM ADAMLARIMIZDAN**

**Şemseddin Sâmî
(1850 - 1904)**

Şemseddin Sâmî yakın çağ tarihimizin nâdir yetiştirdiği değerli ansiklopedi yazarlarından ve ilim adamlarımızdan biridir. Türk dilinin mevcudiyetini ve güzelliğini ilmi esaslara göre değerlendiren Kamûs-ül Âlâm adlı eserin müellifi bulunan müdekkik ve mütefekkir bir zattır.

Şemseddin Sâmî 1350 tarihinde Yanya'da, Dağlı nahiyesinin merkezi Fraşeri kasabasında doğmuştur. Halit bey adında bir zatin oğlu ve Fraşerinin bir beyi olan Durmuş Beyin torunudur. Annesi de Koca İmrahor torunlarından Emine Hatundur.

İlk tahsilini köyünde yapmış sonra küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiş olmasından dolayı Yanya'ya gelmiş ve orada ağa-beysin'in himayesinde orta ve lise tahsilini tamamlamıştır. Yunanca, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Arapça ve Farsça dillerini de husûsi olarak talim etmiştir. Ana dili Rumca idi. Türkçeyi sonradan öğrenmiştir. 1871 tarihinde İstanbul'a gelen Şemseddin Sâmî matbûât kalemine girmiş ve bu tarihten itibaren tercüme eserlere başlamıştır. İlk olarak (Muhtasar Tarihi Fransa) adını taşıyan tercümesini neşretmiş, aynı yıl içinde (Taâşşuku Talât ve Fitnat) ismini taşıyan millî romanını yazmıştır. Artık telif ve tercüme eserleri birbirini takibe başlamıştı.

Dil ve üslup yönünden epeyce olgunlaşmış olan Şemseddin Sâmî, Hadika gazetesinde çalışmaya başlamış ve devrinin icaplarına göre ileri hamleler yapmıştır. 1873 tarihinde (İhtiyar Onbaşı) adını taşıyan bir hikâye ve (Galatê) isimli bir faciayı da dilimize çevirmiştir. Fakat zamanın jurnalcıları bu değerli adamı da rahat bırakmamışlar ve Trablusgarb'a sürgün edilmesine sebep olmuşlardır.

Veli ERTAN
(Konya Yüksek İslâm
Enstitüsü Müdürü)

Trablusgarb valisi Sâmî Paşa Trablusgarb'ta çıkmakta olan Türkçe ve Arapça gazetesinin idaresini Şemseddin Sâmî'ye vermişti. Bir yıl kadar İstanbul'da Sabah gazetesini çıkarmış, güzel ahlâkiyle ve ilmiyle temayüz eden bu değerli ilim adamı taltif maksadıyla 1876 tarihinde Cezayir Bahri Sefid valisi Sava Paşanın mühürdarlığıyla Rodos'a gitmişti. Orada beş ay kadar kaldıktan sonra istifa ederek Yanya'ya gelmiştir.

1877 tarihinde İstanbul'a dönen Şemseddin Sâmî, o sırada İstanbul'da Mihrar Efendinin çıkarmakta olduğu «Tercüman-ı Aşk» gazetesinde yazı yazmağa başlamıştı. Bu gazetenin kapanması üzerine «Cep Kitapları» adını taşıyan ve seri halinde çeşitli mevzularda yazılmış kitapların birincisi «Medeniyet-i İslâmiye Tarihi» olup 123 sayfa kadar olan eser olgun ve dolgun olarak kaleme alınmış 35 parçayı muhtevirdir. Üslûp yönünden eserlerini gayet sade ve açık yazan merhumun bu parçalardan dördüncü parçanın bir kısmını numune olmak üzere aşağıya dercediyorum:

«Medeniyet-i İslâmiyeden evvel zuhur eden medeniyetler birer kavim veya ümmete münhasır bulunmuştu. Meselâ Yunanlılar en parlak medeniyetleri zamanında bile medeniyet-i Yunaniyenin beşiği makamında olan Atinadan kırk elli saat uzak mahallelerdeki akvam-ı saîre bir hal-i vahşette bulunuyordu. Yunanlılar kendi medeniyetlerini İtalya ve Afrika ile Anadolu ve Karadeniz sahiline kadar götürübildilerse de oralarda da medeniyetleri kendilerine mahsus ve münhasır kâlip, akvam-ı saîreyi daire-i medeniyetleri içine alamamışlardır.

Medeniyet-i İslâmiye ise bir kavim ve ümmete mahsûs olmayıp din-i islâmın zühuru akabinde zuhûr etmiş ve o dinin esası üzerine müesses olup, umûmi olabilecek bir halde bulunmuş olduğundan, tulû'eden şemsi münir gibi birden bire kâffe-i âfâkı kaplamağa ve din-i islâmı kabul edip o daire-i medeniyete giren akvam ve ümemin cümlesini tenvir etmeğe başladı.» Tarzında parça devam etmektedir.

Diğer cep kitapları da:

- 1 — Esâtır
- 2 — Kadınlar
- 3 — Yer
- 4 — Gök
- 5 — İnsan
- 6 — Gene insan
- 7 — Letâif
- 8 — Usûlü tenkid ve tertip
- 9 — Lisan» adlarını taşımaktadır.

İşte bu sırada Mabeyinde kurulmuş olan Teftiş Askeri Komisyonu kâtipliğine, sonra Başkâtipliğe tayini yapılmış ve bu vazifede iken 18/Haziran/1904 tarihinde Erenköydeki köşkünde 45 yaşında iken Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

Kabri Sahrayı Cedid mezarlığındadır.

ŞAHSIYETİ VE ESERLERİ:

Şemseddin Sâmî hayatı boyunca hiç durmadan ve yorulmadan İslâm âlemine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Doğunun olduğu kadar Batının da tanıdığı bu değerli ilim adamı, büyük mütefekkir güler yüzlü, güzel sözlü mütevâzî bir zâttı.

Kırka yakın basılmış ve basılmamış eseri vardır. Bilhassa eserleri arasında irfan sahasına vazetmiş olduğu altı ciltlik «Kâmûs-u'l Âlâm» mesâlisinin bir neticesidir. Onun çalışmasında gece ile gündüzün sınırlı belli değildir. Bugün bile Kâmûs-u'l Âlâm'ın yerini tutacak bir ansiklopedi yoktur.

Bu büyük ilim adamı Arnavud olduğunu söyler. Hattâ Kâmûs-u'l Âlâm'da, meşhur Kavalalı Mehmet Paşanın da Arnavutlukta Görice civarında bir köyde doğduğunu ve dolayısıyla hemşeri olduğunu kaydeder. Buna rağmen bu zatın Türk dilinin gelişmesine ve sadeleşmesine hususunda göstermiş olduğu alâkası cidden takdire şayandır. Neşretmiş olduğu iki ciltlik Kamus-u Türki'si şaheserdir. Bugün bu lûgatin yerini tutacak bir Türkçe lûgat mevcut değildir.

Lûgatlerin tertip ve tanzimi husûsundaki buluşları fevkalâdedir. Garp dünyasında bile didaktika ve metodika ile uğraşanlar Şemseddin Sâmî'nin seviyesine çıkamamışlardır. Nitekim yazmış olduğu iki ciltlik Kamus'u Fransavi buna bir misaldir.

Birincisi Türkçeden Fransızcaya, ikincisi de Fransızcadan Türkçeye olmak üzere hazırlanmış olduğu ve zamanımızın ihtiyacını karşılayabilecek bir tarzda bulunan lûgattir.

Bu lûgat Türkçe yazılan ilk lûgattir. Mukaddemesinde dil meselesi hususunda derin bir mütalâası vardır.

Bundan başka neşredilmiş belli başlı eserleri şunlardır:

- 1 — Târifat-ı Arabiyye. Bu eser arapça bir gramerdir.
- 2 — Müslümanlığın nasıl intişar ettiğine dâir arapça küçük bir tarih.
- 3 — Hurdeğin adını taşıyan Farça şiirleri.
- 4 — Kâve Besa ve Ahde vefa gibi piyesleri de mühimdir.
- 5 — Müntehabat'ı Divan'ı İmam'ı Ali.
- 6 — Müntehabat'ı Divan'ı Baki gibi risaleleri de tektike şayandır.
- 7 — Kamus-u Arabî (Tamamlanamamıştır.)

Şemseddin Sâmî tanzimat yazarları arasında Türk milliyetçiliği yolunda yazılar yazmıştır. Bilhassa Türkçeyi sadeleştirmek hususundaki mesaisi takdirle karşılanmıştır.

1880 tarihinde Hafta dergisinde yayınlamış olduğu Lisan-ı Türki (Osmani) adını taşıyan yazısında, gene Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çıkardığı Lisan ve Edebiyatımız makalesiyle Türkçenin zenginliğini ve üstünlüğünü övmüş ve bunun neticesi olarak da yukarıda izah ettiğimiz şekilde iki cilt olarak irfan hayatına vazettiği Kamus-u Türki'si, Türkçede ilk defa yazılan bir lûgattir. Bu lûgatin mukaddemesinde dil meselesi yönünden amik ve ariz tektik etmiş olduğu mühim bir mütalâası mevcuttur. Bu lûgata Kamus-u Türki adını vermesinde de bir ehemmiyet vardır. Zira Şemseddin Sâmî, Türk milletine karşı derin bağlılığın şüpheşiz bir ifadesidir.

Bundan başka diğer eserleri:

- 1 — İhtiyar Onbaşı isimli bir hikâye.
- 2 — Galla adlı bir facia.
- 3 — Viktor Hügo'nun Sefiller adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir.